

Egy soproni lakóház újjáéledése, történeti ablakszerkezeteinek felújítása

The revival of a residential house in Sopron, renovation of its historic window structures

JAKAB Attila, Dr. TÁRKÁNYI Sándor²

¹ egyéni vállalkozó, okl. építészmérnök, 9400 Sopron, Szent György u. 24., jakaba80@gmail.com

² Soproni Egyetem Faipari Mérnöki és Kreatívipari Kar, 9400 Sopron, Bajcsy-Zsilinszky u. 4., tarkanyi.sandor@uni-sopron.hu, <https://fmk.uni-sopron.hu/kezdolap>

Abstract

On the plot at 5 Kolostor Street in Sopron, there was already a residential house even in the Roman era. In the Baroque historic building of medieval origin, three separate apartments were created in the 1970s. The new owner intended to reunite the previously divided historic spaces into a single living area. The renovation began with thorough restaurateur's and building archaeological research. This study presents the restoration of the doors and windows, one exciting element of which is the renovation and partial remanufacturing of the upper-floor windows on the street façade.

Keywords: residential house, window, monument, restoration, sustainability

Kivonat

A soproni, Kolostor utca 5. szám alatti telken már a római korban is lakóház állt. A középkori eredetű, barokk műemlék épületben az 1970-es években három különálló lakást alakítottak ki. Az új tulajdonos a korábban feldarabolt történeti tereket ismét egyesíteni kívánta egyetlen önálló lakóterré. A felújítás alapos restaurátori és épülete régészeti kutatómunkával kezdődött. Jelen tanulmány a nyílászárók restaurálását mutatja be, melynek egyik izgalmas eleme az utcai homlokzat emeleti ablakainak felújítása, részleges újragyártása.

Kulcsszavak: lakóház, ablak, műemlék, restaurálás, fenntarthatóság

1. A SOPRON, KOLOSTOR UTCA 5. SZÁM ALATTI LAKÓHÁZ RÖVID ÉPÍTÉSTÖRTÉNETE

Sopron városa Győr-Moson-Sopron vármegye nyugati részében található, római kori elődjének neve Scarbantia. A Kolostor utca a Fő tértől induló, az evangélikus templom előtti tér felé enyhén ívelő utca. Majdnem teljesen eredeti barokk házsor alkotja. Első említése 1379-ben történt, *hinder dem Chloster* néven. [1]. A jelenlegi kutatások alapján a lakóház egy 1300 körül emelt lakótoronyból, majd két középkori épületből tevődött össze. Korábban mindkettőnek külön kapuja és kapualja volt. Az Új utca felőli épület a késő középkorban legalább kétemeletes, a Kolostor utca felőli épület pedig feltehetően csak egyemeletes lehetett.

Ezek a házak közös fallal csatlakoztak a szomszédos épületekhez, kis közzel (reichni) csak az Új utcai szárnyat választották el a 10. számú háztól. A két épületet 1700 körül alakították át egyetlen barokk lakóházzá. Gótikus részleteit ekkorra már szinte teljesen eltüntették, a reneszánsz kori homlokzati festést is átmeszelték. Az épület rendkívül nemes maradt a viszonylag egyszerű új, barokk részletei ellenére is, különösen a Kolostor utcai homlokzatát tekintve. A kapualjtól balra középkori konzolokon nyugvó erkély helyezkedik el, amely az utcaképpen „rendkívül erőteljes hatású motívum” [2]. A homlokzati ablakok mind egyenes záródású, szemöldökpárkánnyal ellátott barokk ablakok, amelyeket feltehetően a középkori nyílások helyére építettek. Az erkély alatti, utcáról nyíló barokk pinceajtó szintén a középkori szegmensívű lejárati helyén készült.

1. ábra. A Kolostor utca 5. sz. épület homlokzata 1942-ben (a kép bal oldalán) [4]

A földszinti rész bal oldalán Hell Géza 1953-ban érdekes résablakot tárt fel, amelynek csúcsíves záródásában többkaréjos motívumot faragtak. Az épületet 1960-1963 között az Országos Műemléki Felügyelőség (a továbbiakban: OMF) szakemberei állították helyre. A soproni barokk polgárházakra jellemző emeleti kialakítást (előtér, szobaelrendezés stb.) megtartva korszerű lakásokat alakítottak ki [3]. Az utcai szárny földszinti, északi részében lévő prэшázat szintén eredeti rendeltetésének megfelelően tartották meg, megőrizve a régi prést is. A kapualjtól balra eső erkély alatt egy rézsús résablak jobboldali szára került elő, amely feltehetően az 1953-ban feltárt „kagylós” záródású, koragotikus ablak kialakításával egyezett. Az erkélyen későközépkori festést találtak, amelyeket csak kis felületen tártak fel, mivel ez a festőrestaurátor feladata. Mindebből az következik, hogy falazata is középkori, 15. századi eredetű.

A vakolatba bekarcolt mintákat, amelyek az erkély sarkait és alsó szegmensíves áthidalását keretezték, három színnel festették (pirossal, sárgával, fehér alapon fekete kereteléssel). A homlokzat két szélén későreneszánsz kváderfestés került elő, bekarcolt mintáját viszonylag nagy felületen megtalálták. Az egyes motívumok átlósan négyfelé osztottak, az egymással átlellenes részek fehér, illetve fekete festéssel vannak ellátva. A homlokzat egykori magasságát nem lehetett egyértelműen meghatározni, ám feltehetően az épület mindig egyemeletes volt, a főpárkány pedig a maival egyezhetett.

A feltárt részletek alapján a kutatók legalább négy építési periódust tételeztek fel. Az első periódusba sorolható a két kagylómotívummal záruló rézsűablak. A második korszak a későközépkori átépítés időszaka. Ekkor készülhetett az erkély a festésével együtt, valamint az alatta lévő szegmensíves pincelejáró kerete, amely miatt a jobb oldali résablakot befalazták. A harmadik időszakból való a későreneszánsz homlokzatzfestés. A középkori ablaknyílásokat valószínűleg meghagyva, a homlokzat új falfestést kapott (a sarkokon lévő kőkváderezést utánozó armírozást). Lehetséges, hogy a mai kapu (tobozok nélkül) is ekkor készült a középkori kapunyílás helyén. A negyedik stádium a barokk kori átalakítás volt. Ekkor a korábbi ablaknyílásokat megnagyobbították, és nagyméretű, egyenes szemöldökpárkányú ablakokkal látták el. A gótikus pincekeret helyére felülvilágító barokk ajtókeretet építettek. Lehetséges, hogy a korábban duplanyeregtetős tetőzetet már a 18. században az utcával párhuzamos gerincű tetőre alakították át [3].

2. ábra. A Kolostor utca 5. sz. épület emeleti szintjének periodizációs rajza [3]

2. AZ ÉPÜLET TELJES FELÚJÍTÁSÁNAK TERVEZÉSI PROGRAMJA

A Kolostor utca 5. számú épületet az OMF 1960-63-ban részben megkutatta és felújította. Az eredményeket több helyütt is publikálták [2]. A jelenlegi, átfogó felújításhoz tartozó tervezési program funkcionális részeit a megbízó az alábbiak szerint határozta meg:

1. Az utcai homlokzat több építési kort megjelenítő képének egységesítése,
2. Az épület egy lakóegységként, a tetőtér beépítésével legyen kialakítva, a három korábbi különálló lakás összenyitásával,
3. A pincszinten a borászati eszközök elhelyezését; mosó-, illetve vízvételi lehetőség, valamint palacktároló kialakítását szükséges megoldani a jelenlegi helyiségek egybenyitásával,
4. Az emelet bal oldalán – a korábbi lépcsők és fürdő helyén – a tetőtérbe vezető lépcsőt kell kialakítani,
5. A bal oldali, hátsó szülői hálóban tisztálkodási lehetőséget is biztosítani szükséges,
6. A teljes gépészeti és elektromos hálózat a mai kornak megfelelően legyen újragondolva (autó töltésére alkalmas csatlakozás, hőszivattyú stb.)

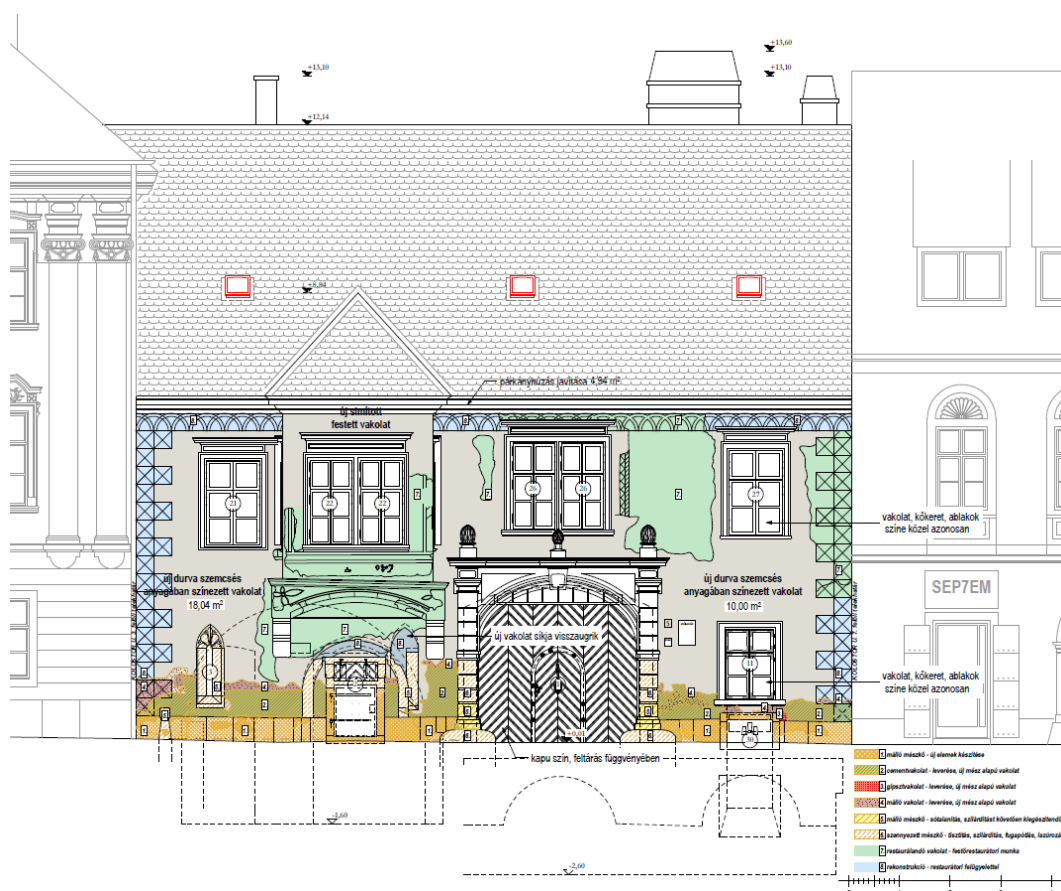
Az emeleti lakótér megközelítésére a déli szárny eredeti térszervező lépcsőjét megtartottuk, az északi szárny szűkös lépcsőit elbontottuk, a helyén a földémet helyreállítottuk. A tetőtér beépítésével további hálósobák alakultak ki. Jelen értekezésben az emelet homlokzati ablakainak felújítási folyamatát ismertetjük.

3. A LAKÓÉPÜLET ASZTALOS SZERKEZETEINEK ISMERTETÉSE

Az épület asztalos szerkezetei három korszakból származnak. A bejárat kapu, a pinceajtók és az emeleti négy belső ajtó barokk szerkezetek. Az utcai emeleti ablakok belső szárnyait a 19. század végén gyártották. Az 1963-as felújítás során készültek a furnér borítású ajtók, illetve külső és belső ablakok.

A főkapu, a pinceajtó és a pinceablak koruknak megfelelő szerkezeti állapotban vannak. A deszkák illesztései között száradásból eredő rések keletkeztek. A kapuk külső oldalán a felületkezelés rossz megtartású, helyenként lepergett. Az alsó harmadban felázás nyomai láthatóak. A kapuszárnyakat alkotó deszkák között 3-5 mm szélességű rések keletkeztek, ennek köszönhetően a szárnyak záródása nem tökéletes, azok szerkezeti meggyengültek. A kapuk külső oldalán a hiányos felületkezelésből kifolyólag erős felületi szennyeződés rakódott le. A főkapu íves felső részét korábban eltávolították, majd utólag egy üvegezett, sem megjelenésében, sem minőségében nem odaillő felülvilágítóval helyettesítették. A vasalatokról a festék lekopott, a meglévők rossz megtartásúak. A kezeletlen fémfelületeken felületi rozsdá látható. A kapuszárnyakon helyenként szakszerűtlen pótlások találhatók, a pinceajtó esetében a bal oldali

szárnyból kifűrészeltek egy darabot. A vasalatok a főkapunál hiányosak, a schlanglécről hat darab rozetta hiányzik, továbbá a kovácsolt kopogtató is töredékes. [5]

3. ábra. A Kolostor utca 5. sz. épület utcai homlokzatának felújítási tervlapja [5]

A négy barokk beltéri ajtó és a fűtőnyílás ajtaja esetében a keret-betétes ajtószerkezet csomópontjainak ragasztásai elgyengültek, illetve több helyen megnyíltak. Az ajtókat korábban több rétegben átfestették, ám a rétegek előtt a felületet nem készítették elő megfelelően, így a jelenlegi festés rossz megtartású, pereg. A beltéri ajtók tokbéletei szintén több helyen sérültek, a festésük pedig elhasználódott.

A 19. század végéről származó belső ablakszárnyak vörösfenyőből készültek, immár kétszeres ütközéssel, tömítések nélkül, vékony üvegezéssel. A profilok tagoltak, filigránok. Az ablakszárnyak kifelé, befelé középen felnyílók, valódi osztókkal. A tokosztó profil szintén tagolt. A szerkezeti elemeket ollós lapolással, faszeggel és fém sarokvassal kapcsolták össze. Az üvegezés rögzítése gittel történt. A faanyag бүтүсзекзетэт figyelembe véve az évgyűrűk belsejét fordították a belső oldalra, oldalanként egyezően. A hibát a sarokkapcsolatok meglazulása, a vasalatok deformálódása okozza. Az ablakszárnyak záródását hosszú, gömbös pántokkal és mives tolórudakkal biztosították. A kőkeretes nyílások нűтjаibаn а tokszerkezetüket acél pántokkal rögzítették. A pántolасos rögzítést pozdorja lap takarta, mely már а külső réteg felújításával függ össze.

Az 1963-as felújításkor készült külső ablakrétegek kifelé nyíló szerkezetükkel, osztásaikkal a meglévő belső szárnyakhoz hasonlóak. Anyaguk már kevésbé tömör fenyő. Szerkezeti kapcsolataikat sarokvasakkal erősítették, melyek mentén a nedvesség a faanyagot károsította. A napsütés ugyancsak jobban érte ezeket a részeket, így az üvegezést rögzítő gitt szintén hamarabb kiesett, a tönkremenetel felgyorsult. A belső udvari ablakok esetében már mindkét – külső és belső – réteg ebből a korból származik.

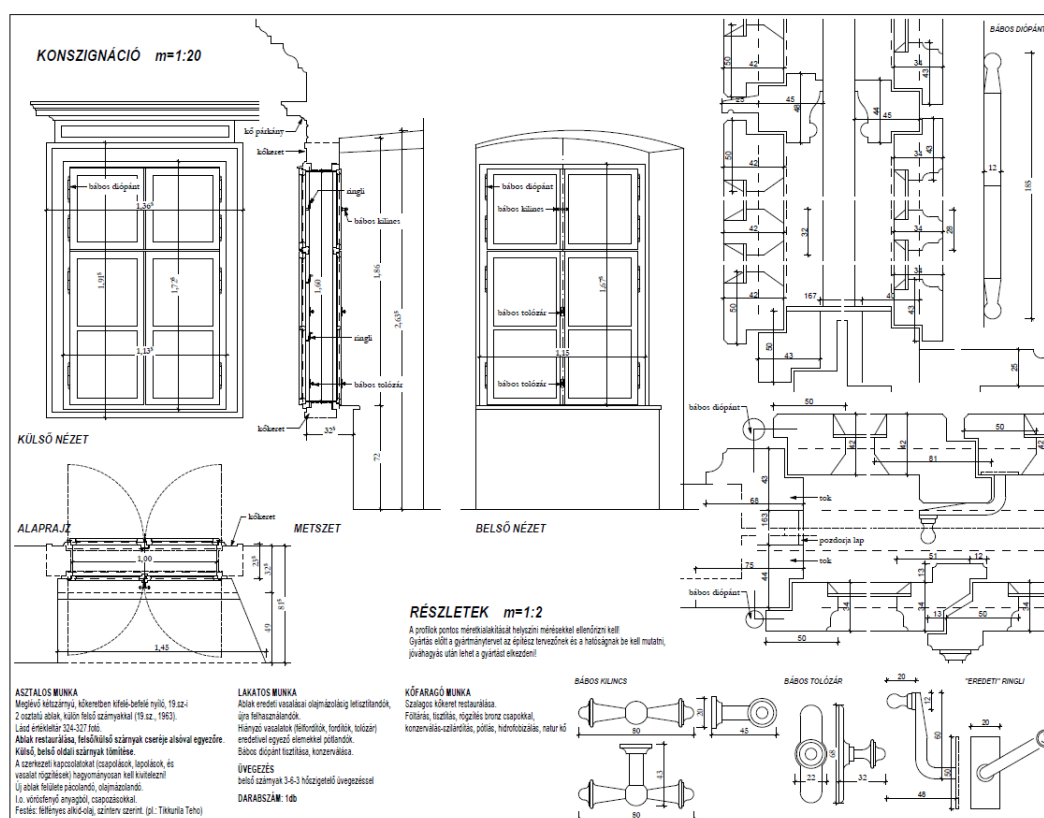
A belső ajtóknál az 1963-as felújításkor furnér borítást alkalmaztak, a vasalatok diópántok, a kilincsek kovácsoltvas munkák. Megőrzésük tervezett. Az ebben a korszakban készült külső ajtókon (kapualjból, udvarról nyíló) barokk pánt mintájú sarokvasak láthatók. Felületkezelésük pácolással történt. Az épületben az elmúlt hatvan év során már több ajtót cseréltek, ezek minősége azonban nem illeszkedik a műemlék épülethez.

A nyílászárókat számos alkalommal átfestették: jellemzően zománccfestéssel, ám néhol diszperzites falfesték is látható. Az eredeti festés a felújítás során feltárássra került, melynek során a tisztítás előtt először a restaurátorok kutatóablakot nyitottak, hogy feltárják a festékrétegrendet. Ez követően a szárnyak felületét oldószeres és mechanikus eljárással tisztítják meg. A tisztítási eljárás során rétegről rétegre oldották vissza a korábbi átfestéseket. Ezen eljárás során festékmárót (Kromofág vagy hasonló összetételű festékmárók) és hígítót (lakkbenzin vagy toluol) használtak, illetve szikével és csiszolással kaparták, vagy sorvasztották a rétegeket. Az eljárás után az oldószereket közömbösítették. Az eredeti festékréteget feltárták, a leginkább épen megmaradt részen tanúfelületet hagytak.

4. AZ UTCAI EMELETI ABLAKOK FELÚJÍTÁSA

Az utcai nyílászárók közül a barokk kapuzaton és a pinceajtón kívül a földszint jobb oldalán lévő ablakok és az emeleti ablakok felújítását terveztük. Az emeleti ablakok belső szárnyait megtartottuk, a már tönkrement és kb. hatvan éve gyártott külsőket újakra cseréltük. Egyedül a földszinti előtér ablakszerkezete maradt meg tanúként, külső és belső szerkezetivel az 1963-as felújításkor alkalmazott technológiának megfelelően.

Az emeleti vörösfenyő ablakok esetében a belső szárnyaknál a felújítás tisztítással kezdődött, mely során a laza rétegeket eltávolították. A vasalatokat beszámozták és leszerelték. Második lépésben a csapolások javítása a vinklivasak eltávolítása után vált lehetővé. A javításnál a nagyobb hiányokat anyag azonosan pótolták, a repedésekbe, résekbe tömítő anyagot injektáltak. A csapolásokat szerkezeti ragasztóval erősítették össze. A vasalatok esetében a feltárás, tisztítás hasonlóan készült. A javítás során a működtetéshez szükséges mértékben az eredeti állapotnak megfelelően formálták át őket.

4. ábra. A Kolostor utca 5. sz. épület egyik emeleti ablakának konszignációs tervlapja [5]

A külső szárnyakat a belső profil minta alapján újragyártották, tölgy anyagból. Ez lehetővé tette a filigrán profilok alkalmazását. A gittelés helyett üvegszorító lécek biztosítják az üvegezés hosszú távú megtartását. Az elemeket szerkezeti ragasztóval, ollós csapolásokkal szerelték össze. Az ablakok nyitása, osztásrendje, rajzolata az eredetivel megegyezik. A vasalatok a meglévővel azonos új szerkezetek.

A külső és belső ablakrétegeket a kőkeret két nútjában helyezték el, majd vaspánttal rögzítették őket egymáshoz. A rögzítést takaró korábbi pozdorja lemez (szekrényhátlap) helyett új, háromrétegű tömörfa lemezzel takarták a kőtokot. A burkolat alatt nano szerkezetű ásványi, lélegző hőszigetelő lemezt helyeztek el a nagyobb réseknél. A takaró lemezhez a külső oldalon tömítő P profilt csatlakoztattak.

Az ablakokat a feltárt zöld színre festették. A jelenlegi, modern festégyártók színválasztéka igen bőséges, így számos árnyalatból lehetett kiválasztani a legmegfelelőbbnek ítélt színt. Fontos azonban megjegyeznünk, hogy a fedőfestést a gyártó utasításai alapján kb. 5 évente meg kell újítani.

5. ÖSSZEGRZÉS

Az újra gazdára talált épület felújítása során az alapos kutatómunka, valamint a megfontolt előkészületek hosszútávú, az épület szerkezeteihez illeszkedő megoldásokat hoztak. A tetőfedésnél, a vakolatok kiválasztásánál a hagyományos anyagokat és technológiákat alkalmaztuk. Ahol lehetséges volt, kisebb módosításokkal még időtállóbbá tettük a szerkezeteket. A külső nyílászárók esetében a meglévővel azonos formában, jobb minőségű, keményfa anyaggal sikerült a korhú építészeti megjelenést biztosítani.

A kivitelezés során a különböző szakterületek egymást segítették, kiegészítették. Az asztalosmunkák sikeréhez nagyban hozzájárult a kőkeretek restaurálását végző kőfaragó, akinek szakértelme elengedhetetlen volt a hiteles helyreállításhoz. A kivitelező szakemberek konstruktív, harmonikus együttműködésére – ugyan eltérő mértékben, de – szükség lesz a további felújítási részfeladatok során is.

IRODALMI HIVATKOZÁSOK

- [1] Csatkai E. – Dercsényi D. (és mások) *Sopron és környéke műemlékei*. Akadémiai kiadó, Budapest, 1956, 209.
- [2] Sallay M. *Sopron, Kolostor u. 5.* Helyreállított Műemlékeink, 13. sz., Országos Műemléki Felügyelőség – Múzeumi Ismeretterjesztő Központ, 1965.
- [3] Kelemen I. – Nemes A. *Sopron, Kolostor u. 5. épülettörténet és értékleltár (hrs:12)*. Sopron, kézirat, 2017.
- [4] Fortepan / Gáboros Lajos <https://fortepan.hu/hu/photos/?id=11852> (Utolsó letöltés: 2025. 05. 12.)
- [5] Jakab A. *Sopron, Kolostor u. 5. lakóépület felújítása, örökségvédelmi engedélyezési tervdokumentáció*, Sopron, kézirat, 2018.